

BUITEN

29^E JAARGANG No. 11

ZATERDAG 16 MAART 1935

DE ZOOGENAAMDE „DUIVELSKANSEL” IN HET OBER-DAL (HARZGEBIRGE)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT	INHOUD
DE ZOOGENAAMDE „DUIVELSKANSEL” IN HET OBERDAL (HARZGEBERGTE) (ILL.)	BLZ. 121
DE MAASWIJKER „MERRYMAKER” DOOR PETER VAN MAASWIJK	BLZ. 122—123, 132
TUSSEN TWEE RIVIEREN (GEÏLL.) DE TIELERWAARD, DOOR L. SPRUIT	BLZ. 124—126
HET TOILET DER APO-KAJANS VAN CENTRAAL BORNEO (GEÏLL.) DOOR H. F. TILLEMA	BLZ. 126—128
HET ZWARTE PAD BIJ HARDERWIJK (GEDICHT) DOOR J. L. G.	BLZ. 128
DORONICUMS (GEÏLL.) DOOR G. KROMDIJK	BLZ. 128—129
SPOREN DER DIEREN IN HET VELD (GEÏLL.) (SLOT) DOOR H. J. V. SODY	BLZ. 129—131
EEN ARGENTIJSCH NATIONAAL PARK (GEÏLL.) DOOR CHR. VAN BALEN	BLZ. 131—132

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar Rokin 74—76, Amsterdam. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, is verboden.

DE MAASWIJKER „MERRYMAKER”

DOOR ETER VAN MAASWIJK.

Op een herfstdag tegen den avond in Maaswijk aangekomen, stond ik een weinig verlegen op het ruime stationsplein, dat het forsche gebouw der Nederlandsche Spoorwegen van de uitmonding der Stationsstraat scheidt. Men moet immers Maaswijk niet op dat uur van den dag komen binnenvallen; want hoewel de stad een drukke industrie bezit en in den loop der tijden die veeltonigheid van alle industriesteden heeft gekregen, is daardoor het lidteken van haar hoogen ouderdom niet weggevaagd kunnen worden. De ouderdom van Maaswijk heeft de stad in zich zelf doen keeren, met tradities en gewoonten, welke leefkracht alleen met die van oude families te vergelijken is.

Overdag merkt de vreemdeling dat niet, omdat de stad dan zich van haar nijveren kant laat kennen; want ook oude steden moeten om de dagelijksche boterham denken.

Tegen den avond verglijdt dit beeld der stad in het rustige en feestelijke tafereel eener oude, welvarende veste, die de kalmte mint en deze rust alleen onderbroken te zien verdraagt door muzikale feestelijkheden, als evenzoo vele blijken van een traditioneel gevoel voor schoone kunsten, dat den Maaswijkenaar in het bloed heet te zitten.

Men kan Maaswijk overdag bewonen en er mee den avond ingaan; men moet er niet aankomen op dat uur, waarop de aanduisterende hemel en de aanglijdende lichten-rijen in de straten den indruk helpen vestigen, dat de nijverheid voor dien dag weer eens achter den rug is en het sprookje van den avond begint. Men heeft dan het gevoel van den eerstkomenden gast op een feest, waartoe hij niet werd uitgenoodigd.

Ofschoon ik Maaswijk vrij goed ken, — mijn familie van moederszijde kwam uit die buurt, — en ik er verschillende connecties heb, had ik toch aan dat alles niet gedacht, vóór ik op het stationsplein stond en de langgerekte Stationsstraat voor mij zag liggen.

De zaken, welke ik, als notaris, in andere steden pleeg te verrichten, zijn niet geschikt voor de avond-uren; en beter had ik dus tot den volgenden ochtend kunnen wachten, alvorens naar Maaswijk te gaan. Maar ik was er nu en moest er den avond zien om te krijgen. Natuurlijk kon ik bij den een of ander uit den kring mijner Maaswijker kennissen binnenloopen. Ik zou er welkom zijn en hartelijk ontvangen worden. Maar het kòn zijn, dat ik niet gelegen kwam en ik weet, dat de Maaswijkenaar niet over de beleefde stugheid beschikt, om dat te laten merken. Ik zou het een of ander in de war schoppen: een afspraak, een bezoek, een avondje. Dat wilde ik niet. En zoo zag ik er van af, om mijn besten Maaswijker

kennis, Egidius Molenaar, den redacteur van „het Maaswijker Licht” op te zoeken, en wandelde de Stationsstraat af naar mijn hôtel: „De Keizerin”, dat dicht bij het station ligt.

Het is een klein en goed beheerd hôtel, welks eigenaar mij strijk en zet op mijn vraag, hoe of het gaat, ten antwoord geeft: „’t Gaat goed, maar ’t goed gaat niet”. Ik verdenk hem ervan, dat ergens gelezen en het aardig gevonden te hebben; terwijl ik bovendien meende, dat het meer een uitdrukking van manufacturiers is; maar hij draagt die merkwaardige verzuchting altijd origineel voor. En dat is ook wat waardig, Hij is origineel, deze Zwakman. Hij is eigenlijk een zelfmoordenaar en als hij geen hôtelhouder was, zou hij zeker een plaatselijk type geworden zijn. Als hij in een door een glaasje verwekte sentimenteële bui verkeert, wat een enkele maal wel eens is voorgekomen, schijnt hij gaarne het verhaal van zijn eersten en laatsten zelfmoord te vertellen.

Hij was toen twee en twintig jaar, zoo is mij eens verteld, en hij hield van uitgaan, want in den tijd, dat zijn ouders het hôtel beheerden, scheen het goed wél goed te gaan. Op een dag weigerde mama Zwakman hem geld te geven. Het werd een scène, die de jeugdige losbol besloot met den kreet: „Als ik geen geld krijg, schiet ik me voor den kop”.

„Dan schiet jij je maar voor den kop”, zei mevrouw Zwakman. Zwakman junior rende toen naar boven, greep een pistool, schoot het in het wilde af op zijn kamer en liet zich meteen zwaar op den grond neervallen.

„En”, zoo vertelt hij dan het slot van dat verhaal, „ik was al een uur dood en nòg was er geen mensch even naar boven gekomen, om naar mij te kijken”.

Misschien heeft die gebeurtenis een groote rol in zijn leven gespeeld, want Zwakman is nu een eerzaam en joviaal hôtelhouder. Hij begroette mij ook ditmaal weer vol hartelijkheid.

„Hoe later op den dag, hoe schooner volk”, zei hij en het goed ging overigens wel weer niet, maar dat scheen van geen invloed op zijn humeur. Veilig kon ik in hem dus het gezelschap zien, dat mij den verderen avond zou veraangenamen.

Maaswijk was nu immers voor mij gesloten. In iedere lokaliteit zou ik, als vreemdeling, worden opgenomen en buiten de gezelligheid staan, die de vele lokaliteiten der stad pleegt te kenmerken. Wat zou ik dus anders doen, dan mij aan de moederlijke zorgen overgeven van Zwakman, die, als bij intuïtie, weet, welke gasten zijn gezelschap aangenaam vinden, en welke liever alleen gelaten worden.

Nog vóór ik met mijn avondmaal klaar was, — ik zat bij het raam van de donker-betimmerde en gestoffeerde eetzaal, — kwam hij bij mij aanzitten en onder het naproeven van mijn dessert en turend door het raam naar het groeiend wandelverkeer in de avondlijke Stationsstraat, hoorde ik zijn eerste opmerkingen aan, waarmeê hij, als het ware, verkende, wat mij zou kunnen boeien.

Nu is in Maaswijk het eene onderwerp even boeiend, als het andere; en dat moet alleen wel toegeschreven worden aan de oudheid van de stad. Dit wandelen in den avond bijvoorbeeld, in de schemerig verlichte straten, is hier anders dan in welke stad ook. Hier loopen jonge menschen de hoofdstraten op en neer te kuieren, niet, omdat zij jonge menschen zijn, maar omdat hun voorouders in hun tijd ook hier wandelden. Het moet iets zijn, dat hun — als den zeelui het varen — in het bloed zit. Tusschen de vele jongelui door, — vijftig procent van de Maaswijker huwelijken nemen in dit soort straten een aanvang, — gaat slechts nu en dan een opvallende figuur: want de anderen lijken allemaal een beetje op elkaar; zij dragen confectie, schuifelen allen even traag over de trotoirsteentjes, rooken allen op dezelfde „filmische” wijze hun sigaretten en zijn op precies dezelfde manier vroolijk. Het is, alsof zij onder water loopen, en die indruk wordt nog versterkt, als men dit straatbeweeg gadeslaat door een hôtelruit heen, terwijl de radio, die men nergens in het hôtel om het rumoer daarbuiten ook buiten te houden. Als er niet nu en dan een claxon luid opfloot, zou men denken, dat het dood-stil was op straat; als onder water.

Maar een lange, forsche man in een groote gele regenjas, zoo nonchalant neerplooiend, als alleen bankdirecteuren zich die slordigheid kunnen veroorloven, trekt de aandacht.

Als ik hem met de oogen volg, zegt Zwakman: „Die man is . . . .”; maar de rest versta ik niet, omdat een harmonie een andere harmonie van het station is gaan afhalen. Op vijf van de zeven avonden kan men in Maaswijk tegen den avond een harmonie aan het station zien, die iets komt af-

halen: een jubilaris, een prijswinnende vereeniging of een hooggeplaatst persoon. Zij beginnen bij het station altijd te spelen en dat eerste nummer duurt dan meestal tot aan de brug over de rivier.

Toen de harmonie voorbij was, keek ik Zwakman aan en hij keek mij aan, omdat we alle twee vergeten waren, waar wij het over hadden.

„Die man . . . .” zei ik toen, mij de regenjas herinnerend.

„O, Vis”, zei Zwakman, „dat was Vis”.

„Van een bank?” vroeg ik.

„Nee”, zei Zwakman, „hij is een geleerde, een oudheidkundige, of hoe je het noemen wil”.

„In Egypte?” vroeg ik.

„Nee, hier”, zei Zwakman, „Hij is erg bekend om zijn artikelen over folkloristische feesten. Ieder jaar zorgt hij voor een breedvoerige uiteenzetting over de feesten, die er hier en in de omgeving gevierd worden: Mei-boom planten, carnaval en hoe die festiviteiten ook allemaal heeten mogen. Er is geen dorp in de omgeving en geen wijk in de stad, of men vindt er iets, dat jaarlijks aanleiding geeft tot een of ander feest. Hij is heel sterk in die dingen”.

„Toch geen broodschrijver?” vroeg ik. „Het komt me voor, dat hij wel eenigen welstand kent”.

„Een broodschrijver is hij heelemaal niet”, zei Zwakman.

„Hij is werkelijk heel welgesteld, maar . . . .”.

Zwakman staarde het raam uit en liet zijn blik over de vele opgewekte voorbijgangers gaan, die aan het station de blijde inkomst van de harmonie waren gaan bijwonen, doch hun avondlijk drentel-tempo verkozen hadden boven het marcheeren der harmonie.

„Het is maar goed, dat de menschen hier zoo iemand hebben, die hen op de hoogte houdt van de verschillende feesten”, zei ik. „Het is echt iets voor Maaswijk”.

Zwakman brak peinzend de asch van zijn sigaar op den rand van het aschbakje af.

„Hij schrijft zijn artikelen niet voor geld”, zei hij toen.

„Hij is een populaire figuur in Maaswijk: zoo populair, dat hij geen geld voor zijn artikelen zou kunnen aannemen. Er zijn in een stad, als de onze, een paar menschen, die van niets schijnen te leven. Zij zijn als weldoeners, die onder de menigte rondgaan en niets dan vreugde verspreiden. Men verwacht geen speculaties van hen, of geldkwesties. Zij hebben een rondborstig, zeer opgewekt karakter en weten een groepje neerslachtige menschen met een paar kwinkslagen op te vroolijken. Waar zij komen, worden zij lachend ontvangen”.

„Echt iets voor het gemoedelijke Maaswijk”, herhaalde ik.

Maar Zwakman lachte niet.

„Je kunt het ook anders zien”, zei hij. „Je moet me goed begrijpen, als ik tegen je zeg, dat ik aan den anderen kant van het bier sta. Maar ik heb een hôtél, en je zou het nog beter begrijpen, als de waard uit „het Zwarte Schaaap” daar aan den overkant dat tegen je zei. Als je aan den anderen kant van de bierpomp staat, zie je dat toch een beetje anders. Vind je, dat Vis er zoo poëtisch uitziet, of dat hij op een wroeter in oudheidkundige dingen lijkt?”

„Nee”, antwoordde ik, „dát niet bepaald. Ik zei toch al, . . . een bankdirecteur of zoo”.

„Dat is er dichtbij”, zei Zwakman. „Zijn beste vrienden zijn Van de Water, Gortmans en 't Nat; de laatste is ook nog wat familie en het zijn allemaal commissarissen en aandeelhouders in brouwerijen. Begrijp je? En hij zorgt ervoor, dat de bevolking haar feesten niet vergeet. We hebben hier na-jaars-kermissen en voorjaarsfeesten, zomerbals en winter-fancy-fairs. Er is altijd wat anders. Mei-boom planten en oogstfeest, ijsfeesten en zoo meer. Begrijp je het nu? Hij wekt het enthousiasme van de bevolking voor zulke feesten op, alleen om het bier-verbruik te doen stijgen. Maar het ergste vind ik altijd, dat je er eigenlijk niets tegen hebben kunt. Zulke volksvermaken zijn aardig; en het volk hóudt van een feestje en lust ook wel een glaasje. Dat zit er nu eenmaal in. Maar soms vraag ik me af, wat er nu eigenlijk het eerst geweest is: een overvloed van bier, of een onverzettelijke drang tot feestvieren. Ik moet je eerlijk zeggen, dat ik het soms een macabere geschiedenis vind. Het volk wordt heel vaak tot feesten aangezet in dezen tijd, waarin de armste man tien dingen per dag kan meemaken, zooals er vroeger in een kleine stad, als deze, nog niet eens zooveel per jaar waren te savouereeren. Ik heb er iets tegen. Men houdt Maaswijk kunstmatig gemoedelijk: of liever: men verwacht gemoedelijkheid met een neiging, om àl te vroolijk te willen zijn”.

De volle avond was nu op straat in beweging. De café's, de vele café's waren goed gevuld en op de straat stonden groepjes menschen elkaar te overreden, om mee een glaasje te gaan drinken. Ik had dat altijd een merkwaardigen karaktertrek van Maaswijk gevonden; maar nu vond ik het niet meer zoo'n sympathieken karaktertrek. Ik verwijlde, om met Zwakmans woorden te spreken, éven aan den anderen kant van het bier.

„Je moet . . . .” zei Zwakman en toen zweeg hij even, om te luisteren. Want in den tijd, dat de radio-muziek even uit de lucht bleef en dus onze opmerkzaamheid trok, hoorden wij in een verder gelegen straat harmoniemuziek: een muzikale wandeling door de stad, zooals men dat in Maaswijk noemt.

Toen de radio weer begon te spelen, vervolgde Zwakman wat hij zeggen wilde.

„Je moet dat hebben meegemaakt”, zei hij. „Ik ben een geboren Maaswijkenaar en ik heb altijd zulke menschen gekend, als hij er een is. Toen ik nog een jongeman was, nauwelijks een-en-twintig, geloof ik, zat ik tot over mijn ooren in zulke dingen. Uitgaan, zooals dat heet: je had je stamkroegen, nette restaurants overigens, maar in de opgelegde jovialiteit, die zoo gemakkelijk geld in drank doet omzetten, noemt men dat ook kroegen, 't Staat apachig . . . .”.

„Wat?” vroeg ik: „aap . . . .?”

„Nee, àp-apache-achtig; zoo knàl, zooals ze nu zeggen. Je kunt het 't best vergelijken met het flair van een salon-nihilist. — Als je jong bent, zie je dat niet.

Ik ben nu een eerzaam hôtélhouder. Je zou mij niet aanzien, dat ik thuis al de grootste ruzie heb gehad . . . . heb gemaakt, kon ik beter zeggen, om geld te krijgen. En als ik dat nu goed naga, was het toch allemaal een beetje geforceerd . . . . Er waren verschillende dingen, die je er toe aanzetten, om eens een avond vroolijk te zijn, of zoo. Je las in de krant hooggestemde artikelen over feestelijkheden of plechtigheden, dat je je een onbeschaafd mensch voelde, als je er niet aan mee deedt. En tòch was het nonsens. Ik ben achteraf blij, dat ze er thuis eindelijk een stokje voor gestoken hebben. Dat is een heel verhaal . . . .”.

Zwakman zweeg en keek, in zich zelf glimlachend, als het ware, naar buiten.

En ik zweeg ook. Ik kènde dat verhaal immers.

Zoo hoorden we de radio en zagen op straat de menschen, als in stilte voorbij schuifelen; totdat er plotseling een versnelling in den lichten stroom van menschen kwam. En boven de radio uit klonk nu weer de harmonie-muziek, die zeker weer dichtbij kwam. Zij kwam héel dichtbij, tot vlak voor „de Keizerin”, maar de muzikanten bleven staan, met het gezicht naar „het Zwarte Schaaap”.

„Wat zeg je?” schreeuwde ik, toen ik Zwakman iets zág zeggen.

„Daar heb je het weer”, schreeuwde hij terug. — De ruit rinkelde van het knorren der groote koperen instrumenten en van het dreunen van het slagwerk. Er zit iets opwindends in harmonie-muziek. Vooral, als ze marschen spelen en niemand marcheert. Dan voelt men neiging om de opgedane sensaties in een anderen vorm, dan door in-de-pas loopen, weer te geven. Dan trekt men in tweekwartsmaat aan zijn sigaar, of heft na een bepaald aantal maten automatisch zijn glas weer op en drinkt acht kwart-slagen lang, en minstens trommelt men met voet of vingers.

Ik merkte plotseling op, dat ik zelf met mijn vingers op het tafeltje trommelde, doordat ik er ineens mee ophield. Ik hield op, omdat een groote schaduw vlak voor het venster was geschoven en de harmonie aan mijn blik onttrok. Toen ik aan de schaduw gewend was, zag ik, dat het een gele jas was, die voor mij hing, afdalend van een forschen rug, waarnaast een arm meedeinde met de muziek.

De marsch werd kort-af geëindigd. De gele jas drong tusschen de muzikanten door en ik zag Vis handdrukken wisselen met het bestuur: drie heeren in zwarte pand-jassen en met hooge hoeden. Allen begonnen te lachen, toen Vis bij hen stond. En hij keerde zich naar de muzikanten en zei iets, terwijl hij met een arm gesticuleerde, en de muzikanten lachten.

Hij had een dik, lachend gezicht, tintelende oogen en hield zijn sigaar op Amerikaanse manier tusschen de tanden. Zijn gezicht was beweeglijk, maar altijd keek het lachend, beschaafd grimassend.

Hij ging niet mee in „het Zwarte Schaaap”. Hij ging mee tot aan de deur met het bestuur, terwijl de muzikanten daar binnen traden.

(Slot op blz. 132)

KASTEEL WAARDENBURG, VAN HET ZUID-OOSTEN GEZIEN

TUSSCHEN TWEE RIVIEREN

DOOR L. SPRUIT

Voor de Tielerwaard geldt feitelijk hetzelfde als voor de vroeger besproken deelen van het lage land tusschen de groote rivieren: erg veel te beleven is er op het eerste gezicht niet. Maar bij nader inzien zal dit heusch nog wel meevallen en tenslotte zullen we zonder twijfel nog met prettige herinneringen naar huis gaan. Dan moeten we er wat moeite voor over hebben en vooral geen vergelijkingen gaan maken met andere deelen van het land, want alles is betrekkelijk en van onze Veluwe, de Graafschap en Zuid-Limburg blijft ook niet zoo veel over, wanneer we ze met de Dolomieten of de Azuren Kust gaan vergelijken! ☞ Van den trein uit — de groote lijn Amsterdam—den Bosch voert ons er gedeeltelijk door en ook die over Kesteren naar Nijmegen — zien we al dadelijk dat we hier niet meer in het echte boomgaarden-gebied zijn, zooals in de Betuwe. Voornamelijk akkers en weilanden vinden we in deze waard en wat het landschapstype aangaat: dat is in Tieler- en Bomme-lerwaard, die ten zuiden van de eerste ligt, niet zoo heel veel verschillend. Een wonder is dat niet, want oorspronkelijk vormden beide waarden één geheel en zijn eerst later door de Waal gescheiden. ☞ Een echt eiland is de Tielerwaard tegenwoordig niet meer; tot in de 13de eeuw was het nog wél zoo, toen liep er een arm van de Waal tusschen Tiel en Zandwijk door naar de Linge, waarmee hij zich bij Zoelen vereenigde. Die arm is in den loop van de 13de eeuw toegedamd. ☞ Vroeger maakte de Tielerwaard deel uit van het landschap Teisterbant, die oude gouw, waarover we het vroeger ook al eens gehad hebben in verband met de Neder-Betuwe. Het is nu eenmaal met dit oude land zoo gesteld: 't is voornamelijk van historisch belang en wanneer we ons uitsluitend moesten bepalen tot een beschrijving van landschap en plaatsjes, dan zouden we al heel gauw uitgepraat zijn! ☞ Die oude gouw Teisterbant nu maakte deel uit van het eiland der Bataven en lag ten westen van de Betuwe. Zij bestond ongeveer uit wat nu Tielerwaard en Bommelerwaard is, nog niet gescheiden door het water, dan Zoelen en Avezaath, het ambt van Beesd en Rhenoy, de graafschappen Buren en Culemborg, het Land van Vianen, het Land van Arkel, van Altena en van Heusden. Het eerst komt de naam Teisterbant voor in 697. De naam Graaf of Heer van Teisterbant is feitelijk niet juist; beter konden we zeggen: Graaf

DE TIELERWAARD

of Heer in Teisterbant, want oorspronkelijk waren de Heeren als ambtenaren door keizer of koning in een deel van het rijk aangesteld, en vaak had niet één Heer zoo'n bestuurdersfunctie in een gebied, maar waren er meer. ☞ De naam Tielerwaard nu wordt het eerst vermeld in de lijst van leenmannen van Utrecht. Graaf Gerard van Gelre deelde in 1225 al zijn onderhoorig land binnen het oude Batavia in vier deelen: Maas-en-Waal, Tielre-weerde, Bommeler-weerde, Betuwe. ☞ Tiel, dat eerst in 1335 van Brabantsch Geldersch is geworden, behoorde noch tot de Tielerwaard, noch tot de Betuwe. We rekenen tot de Tielerwaard tegenwoordig de dorpen Dalem, Deil, Drumpt, Enspijk, Est, Geldermalsen, Gellicum, Haafden, Heesselt, Hellouw, Ophemert, Herwijnen, Neerijnen, Opijnen, Meteren, Rumpt, Tuil, Varik, Vuren, Waardenburg en Wadenoyen. We zien dus dat de Linge vrijwel de noordelijke grens vormt. ☞ Daar ligt dan aan het kronkelende riviertje in het noordwesten die aardige reeks van dorpen: Acquoy, Renoy, Beesd en Tricht op den noordelijken oever en Gellicum, Rumpt, Enspijk aan de zuidzijde; Deil ligt aan beide kanten van de Linge. ☞ Beesd, het eenige dorp van dit landschap dat zich heelemaal ten noorden van de Linge bevindt, heeft een forschen, spitsloozen toren uit de 15de eeuw, die in het kleine stille plaatsje al heel wonderlijk aandoet en ons herinnert aan verhalen van overmoedige bouwmeesters, die geweldige kathedralen begonnen en nooit voltooiden omdat de duivel 's nachts weer afbrak wat er overdag aan gebouwd werd. ☞ Enspijk heeft een heerlijk huis bezeten, dat een vaste brug en twee trapgevels rijk moet zijn geweest; het was in het midden van de 18de eeuw echter al zeer vervallen, werd in 1794 gedeeltelijk gerestaureerd, maar blijkbaar niet al te degelijk, want in 1828 werd 't geheele gebouw gesloopt. ☞ Herwijnen, in het zuiden aan de Waal, werd in 850 al vermeld; en Hellouw, vlak erbij, heeft nog oudere brieven en kan zich erop beroemen, in 709 al als Helue of Hellu vermeld te staan. Tegenwoordig behoeven we ons echter niet te verbeelden, dat er hier nog iets terug te vinden is van dat verre verleden; het uitzicht over de Waal en haar uiterwaarden is overal mooi, en in niets onderscheidt zich Hellouw of Herwijnen van Vuren, dat nu toevallig niet in oude kronieken geboekt staat. ☞ Overigens is er in dit westelijk deel tot den grooten weg Culemborg-Zaltbommel nog voor-

loopig geen last van overbevolking; we vinden aan dien weg nog de dorpen Geldermalsen en Meteren, in het zuiden aan de Waal Haaften, Tuil en Waardenburg, maar daarmee is het dan ook heelemaal uit en in het midden vinden we niets dan één uitgestrektheid van akkers, wei en wat boomen hier en daar, terwijl de eenige huizen-agglomeratie het gehucht Leuven is. Er loopen veel dijken en dijkjes door dit land; we kunnen er een paar molens vinden, eenige wonderlijk verlopende slooten, waarvan de z.g. Mark misschien wel een gekanaliseerd riviertje is, en daarmee is het uit ook. Het land is totaal eenzaam, en dat zal den eersten tijd ook wel zoo blijven. Want er bestaan plannen voor een grooten nieuwen weg, ergens dwars door dit land, van Gorcum naar Nijmegen; maar zoover is het nog niet. Een weg zal dat worden, die strategische beteekenis heeft: maar laat ons hopen dat hij nooit anders dan het vreedzame verkeer zal behoeven te dienen! ☼ Om nog even op Hellouw terug te komen: het was vroeger, zooals bijna al deze dorpen, een heerlijkheid. Goossen van Hellou was in 1343 schepen van Tuil; na het begin van de 15de eeuw kwam Hellouw als heerlijkheid bij Haaften en zoo bleef het toen verder. De kerk van Hellouw werd in 1031 door keizer Hendrik I van Duitschland aan de abdij Abdinghof te Paderborn geschonken. In 1674 stormde het oude gebouw in: de tegenwoordige Herv. kerk is op de fundamenten van het oude godshuis gebouwd. — Het voormalig adellijk huis, het Spijkertje genoemd, werd bij de groote overstroming van 14 Februari 1709 verwoest en verzonk spoorloos in een wiel dat er nu nóg is. — Herwijnen werd al in 850 genoemd, zooals we zagen: als Herovina of Hallovin. Van de oude tijden is hier weinig overgebleven; vroeger moeten hier drie kasteelen geweest zijn: de Engelenburg, de Blauwe Toren en Wadenstein, waarvan nog een toren overeind staat. Daarbij dan nog het oude Kasteel van Herwijnen, dat in 1672 door de Franschen gedeeltelijk werd verwoest en bij een van de vele overstromingen later geheel werd weggespoeld. In het midden van de vorige eeuw was er nog een stuk poort van den voorburch te zien. ☼ Geldermalsen heeft als dorp weinig historische beteekenis. We weten dat er hier in de 14de eeuw watertol werd geheven van de schepen die de

Foto C. J. Steenbergh

AAN DEN DIJK BIJ WAARDENBURG

Linge op- en afvoeren. De toren van de kerk is uit de 13de eeuw, de kerk zelf is twee eeuwen jonger en de Zeeuwsche van Borsselens, destijds Heeren van Geldermalsen, hadden hier een grafkelder. — Waar het nu ook alweer gesloopte Huis Ravestein stond, bevond zich vroeger een deel van het Huis te Geldermalsen. Eens bezat dat poorten en grachten en een steenen brug, maar in 1828 is het huis gedeeltelijk afgebroken en de grachten zijn toen voor het grootste deel gedempt. Daar is toen Ravestein gebouwd. ☼ Ten westen van den grooten verkeersweg ligt nog het dorp Waardenburg; het huis van dien naam ligt aan den overkant, tegen den Waaldijk aan. Vooral in 1809 en 1820 — twee beruchte overstromingsjaren — heeft het dorp veel van het water te lijden gehad. ☼ De heerlijkheid Waardenburg had steeds dezelfde bezitters als Neerijnen, dat er dicht bij ligt. Het dorp Waardenburg heette vroeger Hier of Hiern, maar kreeg later den naam van het kasteel; dat gebeurde wel meer. — Een zekere Fretheboldus schonk in 997 den hof Hero (dat kan misschien Hiern wel zijn) aan de kerk van Utrecht, terwijl later de Geldersche graven Hiern in bezit hadden en graaf Otto de heerlijkheid tesamen met Opijnen en Neerijnen in 1265 aan ridder Rudolf Cock gaf. Op den „berg van Hiern” zette deze leenman toen zijn huis, dat gedeeltelijk nog het tegenwoordige Waardenburg heet te zijn. Dat moet dan het achterste stuk zijn, want dat is het oudste. Overigens

mogen we al blij zijn, als het werkelijk nog op de oude fundamenten staat; want aan het slot in zijn tegenwoordigen staat is heel wat aan verbouwingen en veranderingen voorafgegaan. ☼ Vroeger was het veel grooter, dat is zeker. In 1574 werd het gebouw voor het grootste gedeelte door Prins Willem verbrand. Hij kwam op zijn tocht langs de Waal tot Waardenburg, en eischte overgave van het slot. Maar de slotvrouwe Catharina, een natuurlijke dochter van den laatsten Gelderschen hertog Karel, en Spaanschgezind, weigerde tot drie maal toe om haar slot over te geven. De legende wil, dat zij driehonderd Spaansche soldaten gehuisvest had. De Prins probeerde het toen met het grof geschut en Catharina kon niet anders doen dan zich overgeven, waarop het slot op aandringen van de Bommelaars werd verwoest en de slotvrouwe met haar dochters naar Bommel werden gevoerd, waar zij eerst zouden worden opgehangen, maar tenslotte door toedoen van den Prins in vrijheid werden gesteld. — Het is het kasteel aan te zien dat het veel heeft doorgemaakt; en met

ACHTERZIJDE VAN HET KASTEEL WAARDENBURG MET MIDDELEEUWSCH GEDEELTE
 VOOR HET RAAMPJE LINKS VAN DEN OUDEN TOREN IS, VOLGENS DE LEGENDE, DR. FAUST
 DOOR DEN DUIVEL NAAR DE HEL GEVOERD

het veel heeft doorgemaakt; en met

zijn hoge, kale muren, zijn ronde torentjes en diepe grachten brengt het iemand vanzelf aan het fantaseeren, zoodat het er bij mij niet uit wil dat die overval van den Prins bij nacht heeft plaatsgehad, omdat bij rossig fakkellicht alles nog dubbel zoo fantastisch geweest moet zijn. Het oude Waardenburg werkt bepaald prikkelend op de fantasie! Het is nog altijd een kasteel met een eigen sfeer en het doet er dan weinig toe, dat het geen architectonisch gaaf geheel is — hoe kan het anders, wanneer er vijf eeuwen lang aan het slot gebouwd en herbouwd is! — Niet alleen door de geschiedenis van de slotvrouw Catharina is Waardenburg interessant, en door wat er nog verder historisch vaststaat, maar zeker ook door de legende om het slot — de legende van Dr. Faust. In het oudste gedeelte, daar waar geen gerieflijke hoge, brede ramen zijn uitgebroken in de oude muren en waar geen klimop en wingerd langs de steenen kruipen, is hoog in een kalenouden muur een wonderlijk klein venster. En door dit venster is de middeleeuwsche doctor naar de hel gevoerd, na een verbeterd strijd met den duivel, die hem van zijn bed kwam lichten. De bloeddruppels, die Satan in dien laatsten strijd met Faust verloor, zijn nog duidelijk zichtbaar. (Slot volgt.)

Het toilet der Apo-Kajans van Centraal Borneo

DOOR H. F. TILLEMA

HET is een misverstand te meenen, dat de „wilde“ de „heiden“, in ons geval de Dajak, weinig of geen zorg aan zijn uiterlijk besteedt! Het tegendeel is waar. Ook de Dajak ziet er gaarne netjes uit, net als zijn Europeesche broer of zuster! De „adat“ verlangt bij dezen in sommige omstandigheden b.v. bij rouw, zwarte kleding. De rouwkleding is bij den Europeaan een overblijfsel uit den tijd toen hij nog „heiden“ was. Die zwarte kleding had tot doel, om zich onkenbaar te maken voor de booze geesten, die gaarne de „ziel“ of de „geest“, het „tweede ik“

Foto's H. F. Tillema

APO-KAJAN MET KRIJGSHOED, WAAROP DE LANGE STAAR-
VEEREN VAN EEN NEUSHOORNOGEL EN KWASTEN VAN GEIEN
HAAR ALS VERSIERING. AAN KUITEN EN POLSEN DRAAGT HIJ
RINGETJES VAN PLANTENVEZELS, WAARVAN ENKELE VERSIERD
ZIJN MET KRALEN EN ALUMINIUMBLIK

den „geestelijken dubbelganger“, hoe men 't wil noemen, der levensden mee zouden willen nemen naar het hiernamaals om daar meer gezelschap te hebben. Namen ze de ziel of den geest van iemand mede, dan stierf die persoon. Waar nu het leven van den Dajak doorrokken is van godsdienst, hij nog midden in het heidendom staat, is het verklaarbaar, dat hij veel meer regels en voorschriften kent dan de Europeaan. Het waarom van godsdienstige voorschriften is meestal verloren geraakt, net als bij ons. Wij beseffen b.v. niet waarom de lachende steenen engelenkopjes, waarmee de gevels van huizen soms zijn versierd, een overblijfsel zijn uit den tijd dat de in onze oogen barbaarsche gewoonte bestond, een levend mensch in de muren te bemetselen, tot heil der latere bewoners! Zoo is oorspronkelijk het zwart maken der tanden bij de Dajaks een godsdienstige handeling geweest. Men offerde den geesten of goden zijn tanden, sloeg ze zoover af, dat men er niets meer van kon zien. Later offerde men er een deel van en vijlde ze af, zóó, dat de boven- of benedenkant één lijn vormde. Om nu te maskeeren, dat men ze niet in hun geheel had geofferd, verfde men ze zwart; dan konden de goden of geesten niet zien dat ze verschalkt waren. Nu zijn ze een der criteria van schoonheid! ☞ Op den weg naar het hiernamaals moet de geest een boomstam passeeren, die over een ravijn ligt. Die boom draait voortdurend in zijn lengterichting rond. Passeeren is dus niet mogelijk. Bij den boom — zoo luidt het verhaal bij sommige Dajakstammen — staat een reus, die als waker fungeert. Zijn taak is om de overledenen op hun uiterlijk te onderzoeken. Heeft een man te veel veeren op zijn hoed, wil hij daarmee toonen, dat hij zeer dapper is geweest in zijn leven op aarde, veel koppen heeft „gehaald“, meer dan hij in werkelijkheid heeft bemachtigd, dan ontleent de reus hem het te veel aan veeren: 't is niet oorbaar meer te schijnen dan men is! Een koppensneller had bij zijn leven het recht of misschien beter gezegd, hij was magisch krachtig, sterk genoeg om neushotenvogelveeren op zijn hoed, pantertanden in de ooren te dragen. Wie niet getoond had dapper te zijn, wie niet van voldoende hoogte geboorte was, dus geen genoegzaam sterke „tweede ik“ („beroe-wa“; misschien zit in dit woordje het telwoord „doewa“ twee bezat, zou ziek worden, wegkwijnen, ongeluk zou hem treffen, versierde hij zich toch met die veeren of pantertanden! Als de vrouw zich liet tatoeëren volgens het patroon, waarop ze krachtens haar socialen stand in de maatschappij geen recht had, zou de waker aan de brug (den boomstam over het ravijn) haar terugwijzen. De tatoeëring had echter nog een ander doel! Een gedeelte van den weg naar het hiernamaals

VOORBEELD VAN HET MERKWAARDIGE WEEF-
WERK DER APO-KAJANS, VERVAARDIGD VAN
DRIE SOORTEN GARENS, DIE GEMAAKT ZIJN VAN
KATOEN, JIJNANIS EN BOOMSTAMVEZELS

den „geestelijken dubbelganger“, hoe men 't wil noemen, der levensden mee zouden willen nemen naar het hiernamaals om daar meer gezelschap te hebben. Namen ze de ziel of den geest van iemand mede, dan stierf die persoon. Waar nu het leven van den Dajak doorrokken is van godsdienst, hij nog midden in het heidendom staat, is het verklaarbaar, dat hij veel meer regels en voorschriften kent dan de Europeaan. Het waarom van godsdienstige voorschriften is meestal verloren geraakt, net als bij ons. Wij beseffen b.v. niet waarom de lachende steenen engelenkopjes, waarmee de gevels van huizen soms zijn versierd, een overblijfsel zijn uit den tijd dat de in onze oogen barbaarsche gewoonte bestond, een levend mensch in de muren te bemetselen, tot heil der latere bewoners! Zoo is oorspronkelijk het zwart maken der tanden bij de Dajaks een godsdienstige handeling geweest. Men offerde den geesten of goden zijn tanden, sloeg ze zoover af, dat men er niets meer van kon zien. Later offerde men er een deel van en vijlde ze af, zóó, dat de boven- of benedenkant één lijn vormde. Om nu te maskeeren, dat men ze niet in hun geheel had geofferd, verfde men ze zwart; dan konden de goden of geesten niet zien dat ze verschalkt waren. Nu zijn ze een der criteria van schoonheid! ☞ Op den weg naar het hiernamaals moet de geest een boomstam passeeren, die over een ravijn ligt. Die boom draait voortdurend in zijn lengterichting rond. Passeeren is dus niet mogelijk. Bij den boom — zoo luidt het verhaal bij sommige Dajakstammen — staat een reus, die als waker fungeert. Zijn taak is om de overledenen op hun uiterlijk te onderzoeken. Heeft een man te veel veeren op zijn hoed, wil hij daarmee toonen, dat hij zeer dapper is geweest in zijn leven op aarde, veel koppen heeft „gehaald“, meer dan hij in werkelijkheid heeft bemachtigd, dan ontleent de reus hem het te veel aan veeren: 't is niet oorbaar meer te schijnen dan men is! Een koppensneller had bij zijn leven het recht of misschien beter gezegd, hij was magisch krachtig, sterk genoeg om neushotenvogelveeren op zijn hoed, pantertanden in de ooren te dragen. Wie niet getoond had dapper te zijn, wie niet van voldoende hoogte geboorte was, dus geen genoegzaam sterke „tweede ik“ („beroe-wa“; misschien zit in dit woordje het telwoord „doewa“ twee bezat, zou ziek worden, wegkwijnen, ongeluk zou hem treffen, versierde hij zich toch met die veeren of pantertanden! Als de vrouw zich liet tatoeëren volgens het patroon, waarop ze krachtens haar socialen stand in de maatschappij geen recht had, zou de waker aan de brug (den boomstam over het ravijn) haar terugwijzen. De tatoeëring had echter nog een ander doel! Een gedeelte van den weg naar het hiernamaals

is stikdonker. Men verdwaalt er zonder verlichting. Maar de blauwzwarte kleur der tatoeëring straalt licht uit! Hoe zwaarter de teekeningen, hoe meer licht ze uitstralen! Vandaar, dat sommige vrouwen zich twee maal aan die uiterst pijnlijke bewerking onderwerpen: de tatoeëring wordt dan heel donker! In verband met het bovenstaande merk ik op, dat in den Dajakschen hemel alles omgekeerd is aan toestand op aarde: men werkt er 's nachts op het veld: de trap naar de woning bestijgt men met het hoofd naar beneden: zwart is daar wit en omgekeerd: zuur is er zoet: de gesproken woorden hebben er de omgekeerde beteekenis van hier beneden: enz. Het is nu ook duidelijk, dat in de oogen van den Dajak de donkere kleur licht uitstraalt! ☼ Als man en vrouw in den rouw zijn door het overlijden van echtgenooten of kinderen, mogen ze geen geweven kleeren dragen. Dan trekken ze kleeren van boombast aan. Ook mag de vrouw zich niet versieren met kralen, geen metalen oorringen dragen. Ze moet zich zoo weinig mogelijk opvallend kleeden. Dat is ook al weer een uitvloeisel van godsdienstigen aard: de geesten mogen haar niet opmerken, ze moet er zich onzichtbaar voor maken, want anders nemen deze haar ziel (tweede ik) mee. Ze zal dus sterven. Die kleeren van boombast worden ook

wel in andere omstandigheden gedragen, b.v. bij den veldarbeid, omdat ze zoo goed tegen regen en vocht bestand zijn, maar na het werk legt men ze af. Ook mag dan een mutsje van vlechtwerk gedragen worden. Maar is men in den rouw, dan is het verplichtend, die kleeren en mutsje van boombast voortdurend te dragen. De bast wordt geleverd door bepaalde boomen. Ze worden daartoe geschild. De stukken bast

worden met een klopper tot een dunne lap uitgeklopt. De vrouw maakt er nu baadjes of rokjes van door ze met een mesje in den vorm te snijden. Met eigengemaakte draad naait ze de stukken aan elkaar, terwijl ze er ook nog op bepaalde afstanden rijgdraden door werkt. Dit is ter vergrootheid van de stevigheid. De rouwkleeding wordt in Apo Kajan gewoonlijk bij het mammatfeest (koppensnellersfeest — nieuwjaarsfeest) dat na den oogst wordt gehouden, afgelegd. Van rouwkleeding gaat ongunstigen invloed uit op de heele kampong! ☼ Vroeger werd er geweven. Volgens den bij uitstek deskundigen heer Goslings, oud-conservator aan het Koloniaal Instituut, dat enkele specimens van weefkunst bezit, getuigt die weefkunst van hoog intellect. Nergens in Ned. Indië weefde men als in Apo Kajan. Het is mij gelukt, dank zij de veel vermogende medewerking en hulp des heren H. de Rooy (arts), de heele handeling op fotografische plaat en film vast te leggen. Ik wil hierover even uitweiden. In Apo Kajan gekomen, vroeg ik — opmerkzaam gemaakt door den heer Goslings — naar de weefkunst. Geen sterveling had er van gehoord! Dat was een teleurstelling! Maar ze veranderde in vreugde, toen It. Antonio mij na eenigen tijd vertelde, dat hij een spoor had gevonden: 't weven zelf heette „membat” en men had het vroeger gedaan in kampong „Datoe Genoejan”, waaraan geschikt kamponghoofd was. „Geschikt” beteekent: iemand, die door zijn bekwaamheden, overwicht

1) Ze vermindert den weerstand tegen ziekten en booze geesten, zoodat men verheugd is, die kleeding weg te kunnen werpen.

op de bevolking bezit en daarbij genegen is om te helpen. De Heer de Rooy zou over eenige weken naar die kampong op tournee gaan — die prauwtochten duren meestal een paar weken. En als men het treft, dat de rivier bandjirt, soms drie lange weken! Enfin, over het steeds moeilijke en tijdroovende, soms gevaarvolle van dergelijke doktersreizen zal ik niet uitweiden. We gingen dus op reis, vol verwachting. De Rooy ging, in de kampong gekomen, op onderzoek uit om te trachten een oude vrouw, die volgens het kamponghoofd nog wel zou kunnen weven, er toe te brengen haar kunst te demonstreeren. Van het dorpshef wisten we al, dat de „bali's” (geesten) het niet goed zouden vinden dat het gebeurde, omdat het er de tijd niet voor was. Men dient te weten, dat voor alle handelingen een tijdstip is bepaald, dat samenhangt met oogsten, planten, e.d. Maar de Rooy was vol hoop, dat het oude besje door het in de gelegenheid stellen na de demonstratie de geesten weer tevreden te stellen, zou kunnen worden overgehaald. Ik wachtte in de „koeboe” (logeerhutje). En ik wachtte lang! De Rooy kwam maar niet terug! Moeilijkheden had ik wel voorzien, ik wist ook, dat de Dajak gaarne praat, lang van stof is, maar dat het een paar uur zou duren, had ik niet voorzien. Eindelijk dan kwam de

Rooy terug met de mededeeling, dat hij geslaagd was, dank zij de medewerking vooral van het kamponghoofd. Het had hem een blik zout (34 tabletten à 0.6 kg) gekost! Dat is een zeer groot cadeau als men bedenkt, dat één blokje zout toen f 0.50 kostte en de menschen straatarm zijn. In de vreugde des harten werden er toen nog naalden, garen, 'n paar fluweelen lappen, eenige handen vol tabak enz. aan toegevoegd.

VROUWEN DER APO-KAJANS IN OUDERWEISCHE KLEEDING, WAAROP DRAKENFIGUREN, DUIDELIJK ZICHTBAAR ZIJN. DE LANGE OORLELLEN, DIE BIJ DE VROUW LINKS OP DE FOTO DOORGESCHEURD ZIJN, DIE SCHOONHEIDSGEBREK WORDT GECAMOUFLEERD, DOOR MET DE HAREN DE OOREN TE VERBERGEN

Allen waren we nu tevreden. Heelemaal zeker dat het zou lukken, waren we nog niet, want er ging een nacht overheen en in dien nacht kon het oudje toch nog bang worden voor de geesten, niettegenstaande de belofte, dat alles zou worden verricht om ze weer in een goed humeur te brengen. Vol spanning wachtte ik den ochtend en den toestand der atmosfeer af: als het regende of mistig was, zou ik niet kunnen filmen. Maar 't liep best af! Inplaats van één vrouwtje kwamen er drie besjes: ze zouden elkaar helpen, want het was al zoo lang geleden dat ze 't gedaan hadden en 't was zoo moeilijk! Nu, dat bleek, 't was voor mij een raadsel hoe de weefster wijs werd uit al de houtjes, stokjes en draden! En ik kreeg diep respect voor de intelligentie van die „domme” Dajaksche vrouw! De Rooy kocht het laatste weefgetouw met het laatste weefsel en gaf het cadeau aan het Kol. Instituut. Groot was de vreugde, toen ik na ± een jaar in spanning over den uitslag te hebben verkeerdt, het filmnegatief zag en een paar maanden daarna op het witte doek de vrouwtjes uit het diepe binnenland van Borneo vol inspanning aan den arbeid. ☼ Hoe vasthoudend en conservatief de menschen ook zijn — de meest conservatieve is de beste burger, immers hij handelt geheel in den geest der vereerde voorouders en geesten, die geluk en voorspoed over den stam brengen — toch is de kleeding der vrouwen aan mode onderhevig. En zoo kent men er ook „dametjes” en „boerendochters”. De dames wonen vooral in Longnawang, het centrum van Apo Kajan. 't Is de kampong, bewoond door den stam, die door zijn

krijgshaftigheid de hegemonie over Apo Kajan voert. 't Is de kampong met de vele „parèn bioe”, de mannen van zeer hoogen adel, geparenteerd aan den vorst Taman Kila en diens vader Pingan Sorong. Daar kleeden zich de vrouwen thans bij voorkeur in fluweelen baadjes en rokjes, die ze met zilveren franje en zilverdraad versieren. De rokjes van de vrouwen uit andere kampongs zijn met figuren versierd. Volgens dr. Elshout droegen de vrouwen te Longnawang in zijn tijd — A° 1912—1914 — ook dergelijke rokjes. Deze figuren hebben een beteekenis Zoo mag of wellicht beter gezegd, *kan* alleen een vrouw van zeer hoogen adel een rokje dragen waarop de volledige menschelijke figuur is voorgesteld: ze is magisch sterk genoeg om de kracht, die in de figuur schuilt, te kunnen verdragen. Vrouwen van mindere geboorte versieren hun rokjes met het drakenmotief, maar het volledige motief: kop plus lichaam is toch een bewijs van hooge geboorte! ☼ Mannen en vrouwen dragen ringetjes, gemaakt van zeer sterke plantaardige vezels: de kracht er van gaat magisch over op de dragers. Ik merk nog eens op, dat noch de dragers, noch de draagsters zich hiervan bewust zijn: 't is adat, mode, men denkt er niet verder bij na. Ivoren armringen vindt men heel mooi. Ik zag op mijn reis dat er imitatie-ivoor werd ingevoerd; n.l. ringen van celluloid. Deze zijn veel goedkooper dan de echte. De kuit- en polsbandjes worden versierd met kraaltjes, den laatsten tijd ook met reepjes aluminiumblik. Wie netjes is, draagt er aan elk been 'n paar honderd! Kralenversieringen spelen een groote rol bij 't toilet. In buikgordels en halssnoeren treft men vaak heel oude kralen aan, waarvan de herkomst niet bekend is, zoo oud zijn ze. De Dajak betaalt heel veel geld voor een dergelijke kraal. Er wordt magische kracht aan toegeschreven, net als aan de tanden van panter, beer, veeren van

bepaalde vogels, enz. Vooral kralen vormen persoonlijke verweermiddelen tegen ziekten. ☼ De man, die op zijn uiterlijk is gesteld, laat het hoofdhaar kort snijden. Daarvoor neemt de „barbier” z'n mandauw-mesje (het mes, dat in de scheede van het kapmes zit. De Dajak is met dat puntige, zeer scherpe mesje buitengewoon handig) en een stukje hout. Hij legt het haar op de snede, drukt er met het houtje op en het haar is op maat gesneden. Met hetzelfde mesje scheert hij ook een deel van het hoofdhaar (z o n d e r

zeep!) ☼ En om het toilet volledig te maken trekken allen: mannen en vrouwen, de ooghaaren en wenkbrauwen uit. Dat er in haar, waarin groote groei-kracht schuilt, die duidelijk voor den dag treedt, magische kracht zetelt volgens het geloof, spreekt wel van zelf. Bij plantfeesten dansen de vrouwen met loshangend haar: de rijst zal dan even lang worden, even goed groeien als het lange haar! Dit is de oorspronkelijke beteekenis, maar ze is in den loop der tijden verloren gegaan, 't is „adat” en daarmee is bij de primitieven alles gezegd! Zijn wij, ontwikkelde, beschaafde Europeanen in vele opzichten anders?

DE SCHEERBAAS AAN DEN ARBEID BIJ DE APO-KAJANS. DUIDELIJK ZICHTBAAR ZIJN DE POLSRINGEN VAN PLANTENVEZELS, VERSIERD MET KRALEN, EN DE HALSSNOEREN VAN KRALEN. BIJ DEZE LAATSTE BEVINDEN ZICH KRALEN, DIE EEUWEN OUD ZIJN EN MAGISCHE KRACHT ZOUDEN BEZITEN

APO-KAJAN-VROUW IN FEESTKLEEDING (MODERN)

Het zwarte pad bij Harderwijk

Een lange smalle weg, die uitloopt op de zee.
Berken en populieren. Een beekje slingert mee.
Een brugje soms, een kleine boerderij,
en eindelijk de bloemenwei
aan zee.

Een lange smalle weg, die uitloopt op de zee.
Ter andre zijde rustig, grazend vee.
Kudde zoo groot! Daar is geen hek dat scheidt.
Eén boer zoo rijk in deez' benarden tijd?
— Gemeente wei — aan zee.

En aan het water als ik noordwaarts kijk.
Daar ligt het visschersstadje Harderwijk.
Een schildersdroom, een oord van rust en vrêe.
Aan wat eens was de oude „Zuiderzee”.

J. L. G.

DORONICUMS

DOOR G. KROMDIJK

HET is nog niet zoo heel lang geleden, dat we in onze tuinen betrekkelijk weinig vaste planten aantreffen. ☼ De perken in de groote gazons waren van een dusdanigen vorm, dat ze ten eenentmale ongeschikt waren voor hooggroeiende vaste planten. Zelfs in de kleine stadstuinjes kwamen de onpractische bolronde en de stijve rechtlijnige perkjes voor. Meestal moesten ook enkele perken een speciaal figuur uitbeelden, zoodat men peer- en appelster- en maanvormen aantrof. Het spreekt vanzelf, dat der-

gelijke figuur-perken ook na de beplanting precies hun vormen moesten behouden. Daardoor was men gedwongen alleen laaggroeiende, zoogenaamde „nette” plantjes te gebruiken. Was er nog eens een soort bij dat per ongeluk te wild groeide, dan kwam er gauw het mes aan te pas om er den noodigen vorm weer aan te brengen. Op die wijze ontstonden ook op buitenplaatsen de geliefde mozaiekvakken, waar men zelfs met verschillend gekleurde bladplantjes het familiewapen der bewoners in uitbeeldde. ☼ Gelukkig behoort een dergelijke verkrachting der natuurlijke groeiwijze geheel tot het verleden. Een dergelijke beplanting zou trouwens bij onzen modernen villabouw een ware bespotting zijn. ☼ We hebben nu, als het even kan, een bloemenborder in onzen tuin, en daarvoor zijn nu juist al onze vaste planten zoo geschikt. Ze behoeven hier niet stijf en deftig te staan, integendeel, hoe natuurlijker de groeiwijze is van uw vaste planten, des te

beter zullen ze in den bloemenborder tot hun recht komen. Het is juist zoo prettig dat we in den border geen figuurtjes hebben, want nu is ook het onderhoud veel gemakkelijker en kan de amateur-tuinier zelf eens wat planten en verplanten. Men is niet meer zoo aan speciale regels gebonden, al mag men natuurlijk ook weer niet alles door elkaar planten, terwijl men ook rekening dient te houden met kleur, bloeitijd en hoogte van het gewas. Heeft men eenig kleurgevoel, dan kan men zelf prachtige combinaties maken. Misschien zijn er een paar plekjes, die u niet erg bevallen en misschien is er ook een te groote bloemlooze periode. Dat kunt ge gemakkelijk ondervangen door in uw border zooveel mogelijk soorten aan te planten. Van de breed uitgroeiende neemt ge er dan drie, van de andere vijf en van de lagere planten tien tot vijftien stuks aan één groepje. Tot de gemakkelijkste vaste planten behooren ongetwijfeld de *Doronicums* met hun hel geel gestraalde kranbloemen, gezeten op soepele, lange stelen. Prachtig zijn ze als ze in het vroege voorjaar, wanneer er nog niet veel andere bloemen van vaste planten zijn, daar in uw border staan te bloeien tusschen al dat teere, wazige groen. Eigenaardig is het daarom, dat men ze zoo weinig in den liefhebberstuin aantreft, temeer daar ze het uitstekend op alle grondsoorten doen. Ze groeien in de volle zon, zoowel als in de schaduw, maar het mooist zijn ze als ze in half schaduw staan. Hoeveel schaduwplekjes zijn er niet in een stadstuin, waar men niet weet wat er te planten. Welnu, benut een paar van die hoekjes voor *Doronicums*, en ge zult er werkelijk over voldaan zijn. Ook aan de grens van open boschbeplantingen zijn ze volkomen op hun plaats, want op menige buitenplaats, waar jaren geleden enkele pollen werden uitgeplant, komen nu heele strooken verwilderd voor, die het bosch als het ware in een gouden gloed zetten. ☼ Er zijn verschillende soorten, zoodat men van het vroege voorjaar tot midden in den zomer van hun fraaien bloei genieten kan. ☼ *Doronicum caucasicum* tooit zich in April-Mei reeds met haar prachtige, helder gele bloemen, waarvan de sierlijke stengels een lengte van 50 cm. bereiken. Wie van een mooie combinatie houdt, moet deze eens planten naast een groepje *Anchusa myosotidiflora*. In April-Juni bloeit de 80 tot 90 cm hoog wordende *D. planta-*

gineum excelsum, die niet zooveel schaduw verdraagt als eerstgenoemde. ☼ *Doronicums* geven het voordeel — en dit is vooral voor den liefhebberstuin van belang — dat ze volkomen winterhard zijn. Toen in den strengen winter van 1929 vele zoogenaamde winterharde vaste planten bevroren, bleken de *Doronicums* die bij ons, zonder eenige beschutting, op den vollen wind stonden, niets geleden te hebben. ☼ De vermenigvuldiging geschiedt door scheuren en zaaien. Wie echter dit voorjaar nog bloemen wil hebben, doet beter een paar planten te koopen. Heeft men echter den tijd, dan raden we u aan ze zelf te zaaien, ge kunt dan voor een paar dubbeltjes in het bezit komen van een groot aantal planten. Er zijn nog heel wat liefhebbers, die menen, dat het zaaien van vaste planten niet mogelijk is. Dat gaat echter heel gemakkelijk, en we hopen u in den loopenden jaargang nog eenige soorten te beschrijven en te toonen, die voor deze wijze

van vermenigvuldiging in aanmerking komen. Het zaaien kan van eind April tot eind Juni en direct in den vollen grond geschieden. Zaaï men niet te dicht, dan behoeft men slechts eenmaal te verspeenen. Zoodra de plantjes elkaar raken, worden ze op een voedzaam bedje op een onderlingen afstand van twintig tot dertig cm gezet. Daar blijven ze tot het volgend voorjaar staan, waarna men ze met een flinke kluit op de bestemde plaats in den border kan uitplanten. Is men eenmaal in het bezit van een partijtje planten, dan kunnen we ze beter door scheuren vermenigvuldigen, waardoor men eveneens in het bezit blijft van jonge planten. De beste tijd om ze te scheuren valt direct na den bloei. Zijn ze eenmaal uitgebloeid, dan geven de laag blijvende en de soms tijdelijk afstervende bladeren weinig sierwaarde meer. Men doet daarom beter ze na den bloei op te nemen, te scheuren, en ze op een apart hoekje in den tuin weer op te planten, waarna ze volgend voorjaar, nu desnoods op een ander plekje, in den border gezet kunnen worden. De *D. caucasicum*, die al bijzonder rijk bloeit, zou ook heel goed als tijdelijke randplant te gebruiken zijn, na den bloei dan te vervangen

DORONICUM CAUCASIUM

(Foto uit: „Vaste-, Tweejarige- en Rotsplanten”, Uitg. N.V. Turkenburg's Zaadhandel, Bodegraven)

door eenjarige zaadbloemen, waaronder ook een massa goede randplanten schuilen. ☼ Tenslotte meen ik dan nog te moeten wijzen op de *Doronicums* als snijbloemen, op de afbeelding hierboven komt dat echter voldoende naar voren.

SPOREN DER DIEREN IN HET VELD

DOOR H. J. V. SODY

(Slot)

ALS slot van ons artikelenreeksje willen we nu nog eens een paar voorbeelden geven van bijzondere gevallen. ☼ We beginnen dan met een uiterst merkwaardig geval, dat is waar te nemen bij het tijgerspoor. De tijger vertoont de eigenaardigheid, dat zijn klauwen niet alle even groot zijn: de vóórklauwen zijn beduidend grooter dan die van de achterpooten, de voorprenten zijn dus ook grooter, ronder, meer gespreid, dan de achterprenten. Als we dit eenmaal weten, dan kunnen we dus uit het spoor ten alle tijde direct zijn wijze van loopen aflezen. Normaler-

wijze zet nu de tijger zijn achterpooten niet precies bovenop de prenten van de voorpooten, maar slaat ze even daaroverheen naar voren! Met andere woorden: men vindt telkens links en rechts een prentenpaar. Juist als bij de kortpootige dieren van onze vroegere groep 2 dus, maar met dit grootte verschil, dat het hier juist de prent van de achterpoot is, die op den grond vóór staat! Om zóó te loopen is stellig wel een ruime mate van lenigheid noodig. Wat neemt men nu echter buiten, véél tijgersporen bestudeerende, precies waar? Dat niet alle tijgersporen geheel zóó verlopen als hier aangegeven! Sommige tijgers zetten hun achterpooten vèrder vóór de prenten der voorpooten dan andere. Ja, enkele zetten ze heel eenvoudig bovenop de prenten der voorpooten! Voor zoover nu onze ervaring reikt, hebben we in het laatste geval te maken met zeer oude (eenigszins stijve!) exemplaren. Hetgeen zeer plausibel lijkt. En dit zou nu tot feitelijke waarheid kunnen stempelen de bewering, die ik hoorde van een zeer groot tijgerjager, dat namelijk zulke tijgers, die hun achterpooten bovenop de prenten van hun voorpooten plaatsen (en dus een soort „tweebeenig” spoor vertoonen) „maneaters” zouden zijn! Natuurlijk moeten we altijd zeer voorzichtig zijn met het direct „generaliseeren” van een paar losse waarnemingen. Aan den anderen kant echter is het zoo ongezoekt in elkaar passen van deze, uitsluitend op feitelijke constateeringen berustende, bewering van den grooten tijgerjager en mijn eigen theoretische overweging toch wel zeer opvallend. (Men vergelijke de twee rechtsche fig. hiernaast). ☞ Van zulke zaken zijn er in het bosch nog zeer vele méér op te merken en te overdenken, te veel om hier er op in te gaan. Maar dit is ook eigenlijk al niet meer het zuivere a-b-c van het sporenzoeken, doch het eigenlijke interessante bestudeeren zèlf. En daaraan is de beginneling nog allerminst toe. Wie zich er in wil werken, hij beginne inderdaad met een grondige (practische!) studie der „voorbereidende wetenschappen” en kieze uiteraard zijn objecten wat meer in zijn naaste omgeving! Een tweede geval, dat hier nog even zal worden behandeld, moge dan ook ontleend worden aan het spoor van onzen gewonen huishond. ☞ Het betreft namelijk het gewone slenterspoor van den hond. Dit waar te nemen ligt binnen ieders bereik; men hoeft bijvoorbeeld slechts een hond van een plas uit over het droge asphalt van een straat te zien loopen en dan direct op zijn spoor te letten. We nemen dan dikwijls waar een prentopvolging als getekend in de tweede fig. links van boven. Wat beduidt nu dit spoor? D.w.z.: „hoe” liep de hond, die het voortbracht? Voor hem, die meer dan gewoon belang stelt in deze kwesties, moge ik aanraden dit geval eens geheel zèlf te trachten uit te pluizen. Maar ik geef hier toch ook direct de „oplossing”. Het zoo abnormaal lijkende spoor is in werkelijkheid een zeer „gewoon” geval. Wat ook eigenlijk wel van zelf spreekt, daar de hond voor onze oogen het spoor maakte en daarbij geen enkele ingewikkelde of geheimzinnige, dans- of dronkemans-pas ten beste gaf. Het is niets anders dan een heel lichte variatie van het normale

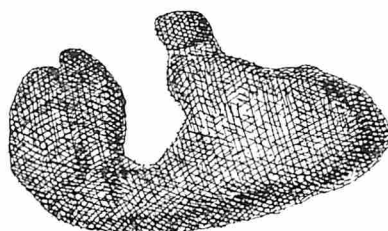
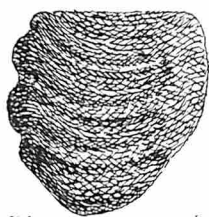
stapspoor! De vreemde plaatsing van telkens twee prenten schuin achter-naast elkaar vindt haar oorzaak in het feit, dat de hond niet rechttuit (als een pijl uit den hoog) naar voren liep, maar dat hij de as van zijn lichaam onder het loopen voortdurend een kleinen hoek liet maken met de richting van zijn voortbeweging, een houding die dikwijls zeer opvallend is bij onzen hond. Van elk prentenpaar is de links gelegene afkomstig van een voorpoot, de bovenste van den linkervoorpoot, de naar beneden daarop volgende van den rechter, enz. De rechts-achter deze voorprenten geplaatste afdrukken zijn dan van de achterpooten afkomstig. Achternaast de prent van den linker-

voorpoot staat die van den linker-achterpoot, enz. Hoezeer ik vroeger meende, dat dit spoorbeeld typisch was voor onzen huishond, toch blijkt het wel degelijk óók bij andere

dieren voor te komen. Ik vond het namelijk eens precies zoo, afkomstig van den Europeeschen vos (wiens prenten van die van den hond overigens te onderscheiden zijn doordat ze smaller zijn en voorzien ook van smallere en tevens langere nagelafdrukken. Het drafspoor van den vos vertoont bovendien het zoo algemeen bekende „snoeren”, dat wil zeggen een plaatsing van alle prenten in één rechte lijn, die juist onder de as van het lichaam verloopt). ☞ We willen dit opstel besluiten met een herinnering aan den „orang-pendek”, den tot voor kort zoo vermaarden „missing link” van Sumatra! Het jongste opzienbarende geval van positief bedrog (waarbij men namelijk het skelet van een jong gemutileerd slankaapje, *Pithecus thomasi*, voor den orang-pendek wilde laten doorgaan), zou ons bijna doen vergeten, dat het geloof aan den orang-pendek (hoewel niet anders dan een fantasie-wezen) tòch eigenlijk berustte op gegevens, die op zichzelf wel degelijk reëel waren, doch verkeerd geïnterpreteerd werden. Te weten: de sporen! Die sporen bestonden! En bestaan nog. Alleen: ze zijn niet afkomstig van den „orang-pendek”, doch... van den Maleischen beer. En dat het geloof aan den orang-pendek zoo lang kon voortleven, telkens weer „versterkt” door nieuwe be-

wijzen in den vorm van nieuwe waargenomen (beren-) sporen, bewijst voor ons alleen: hoe gebrek-kig wij in het algemeen op de hoogte zijn van alles wat spoor of prent is! Wie kent een berenspoor? Wie weet, dat een berenprent inderdaad iets „menselijks” vertoont (d.w.z. vooral eenige gelijk-nis met de menselijke „platvoet”-prent, zie de onderste afb.). En wie wist dan ook, dat een „mis-vormd menschenpoor”, gevonden in de bosschen van Sumatra, volstrekt niet behoefde te behooren aan een wan-staltigen mensch (den orang-pendek!), maar heel eenvoudig werd achtergelaten door een gewonen Maleischen beer? Wij geven hierbij een afbeelding van een paar berenprenten.

Men ziet daaruit tevens, dat de prent van den voorpoot veel kleiner (korter) is dan die van den achterpoot. De „interpretatie” van dit laatste verschijnsel door de zeer-òndeskundigen, die de sporen „bestudeerden” en er over rapporteerden, was telkens weer: dat men het spoor had gevonden van twee jong! Het is wel zeer merkwaardig hoe in de oude verhalen

PRENTEN VAN VOOR- EN ACHTERHANDEN VAN EEN ORANGOËTAN

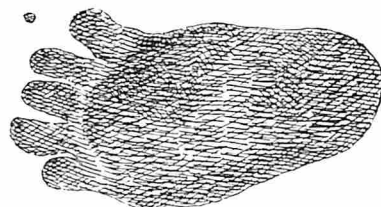

SLENTERSPOOR VAN DEN HUIS-HOND

SPOREN VAN EEN TIJGER, LINKS NORMAAL, RECHTS ZGN. „MANEATER”-SPOOR

PRENTEN VAN VOOR- EN ACHTERHANDEN VAN EEN GEWONEN AAP

PRENTEN VAN VOOR- EN ACHTERPOOLEN VAN EEN BEER

de orang-pendek altijd weer op stap was tezamen „met een jong“. Men leze die verhalen er eens op na en verbaze zich (zij het achteraf!) over de lichtvaardige conclusietrekking der diverse waarnemers! Hoe simpel wordt de verklaring van zooiets, wanneer men eenige geringe kennis bezit van de sporen en prenten der dieren! ☞ Om te laten zien, dat het spoor van den orang-oetan geenszins óók zooveel gelijkt op een menschen spoor, beelden we ook van dit dier nog even een paar prenten af. Men kan daaruit zien, dat de orang-oetan (die eigenlijk op den grond niets te maken heeft) niet zuiver op de zolen van zijn handen en voeten loopt! Wat de handen aangaat, loopt hij in waarheid op de knokkels van zijn „vuisten“ en wat de voeten betreft, houdt hij onder het loopen de vingers

sterk gekromd en de duim zijwaarts uit. ☞ Gewone „lage-re“ apen — waarvan sommige soorten trouwens heel vaak op den grond komen, ja wellicht zelfs nog méér op den grond dan in de boomen leven en ook op dien grond hun voedsel zoeken — vertoonen geenszins dit zonderlinge spoor van den orang-oetan (en den chimpansé), maar laten het beeld zien, dat is voorgesteld door de beide prenten op blz. 130. Nóg weer geheel anders is het spoor der gibbons, de laagste der vier anthropoïde aapgroepen. Deze zijn namelijk de éénige apen, die, evenals de mensch, zuiver „recht-op“ en dus slechts op de beide achterste ledematen loopen. Overigens zal men het spoor van deze gibbons in het bosch zeker niet licht op den grond aantreffen, aangezien ze (vrijwel) nooit op den grond komen!

EEN ARGENTIJSCH NATIONAAL PARK

DOOR CHR. VAN BALEN

Op 18 Mei '34 is de eerste trein aangekomen te San Carlos de Bariloche, en sinds dien is het Nationale Park van Argentinië, het Argentijnsche Zwitserland, zooals we het plegen te noemen, in het groote verkeer des lands opgenomen. Tot groote vreugde van toeristen, alpinisten, ski-loopers, jagers en zoo voorts. ☞ Het is eigenaardig, dat men voor het terrein van die sport een streek heeft uitgezocht,

waar een meer een eiland genoemd wordt. Want de naam „Nahuel Huapi“, die het groote meer draagt, waaraan Bariloche gelegen is, beteekent „Eiland van den Tijger“. Pars pro toto: een der talrijke eilanden in het meer heeft aan het meer zijn naam gegeven. ☞ Het is een groote reeks meren, die daar in Argentinië ligt aan den oostelijken voet van de Cordilleras de los Andes. Men behoeft geen geoloog te zijn om de formatie van die meren te begrijpen; men

DE EILANDENWERELD VAN HET NAHUEL HUAPI-MEER

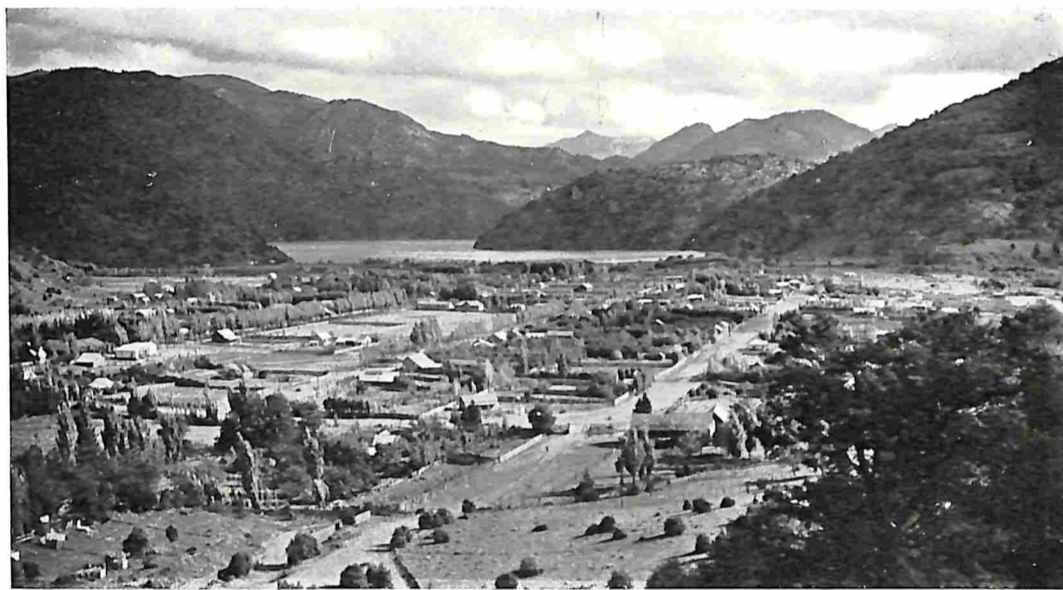
kan de vorming ervan in het klein gemakkelijk nabootsen. Laat water afdruppelen van een dak van gegolfd zink. Werp op den grond, waar de druppels vallen, een hoop zand. En men zal zien, hoe het vallende water het zand wegspoelt en dan geulen in het zand uitslijpt, een gedeelte van het zand meeslepend. De bergen van de Andes zijn het dak; van de eeuwig witte toppen stroomt het gletscherwater voortdurend af, holt in zijn val de dalen aan den voet der bergen uit, en vormt dan riviertjes, die, naar den verren Atlantischen Oceaan stroomend, het slib, dat de Patagonische pampa gevormd heeft, meeslepen. Zóó is de formatie van de Patagonische meren, die in Argentinië liggen aan den voet der Cordilleras. Van andere formatie is het iets noordelijker liggende Lacar-meer, dat een keteldal in het gebergte met water gevuld heeft; dit is dus niet het typische Patagonische meer. ☞ Argentinië heeft de reputatie, dat het leelijk is. Die reputatie is hoofdzakelijk te wijten aan menschen, die korten tijd te Buenos Aires hebben doorgebracht en niet meer dan de asphaltstraten gezien hebben. Waarna zij alles van Argentinië afwisten, en erover schreven. Het is, alsof men de Vereenigde Staten beoordeelde naar een oppervlakkigen indruk van New York. ☞ Van het oogpunt van landschapsschoon bezien, bestaat er niet één Argentinië, doch dozijnen. Buenos Aires is één van die aspecten, en de stad der asphaltstraten heeft hare eigen bekoringen: straten zoowel als parken en riviergezichten en havens. De rest van Argentinië is zoo rijk aan variatie als Europa. De boomlooze, slechts licht-gegolfde pampa; het hooggebergte van de Andes met zijn bepluimde vulkanen en zijn eeuwige sneeuw en ijs; de tropische landschappen van de provincies Salta, Jujuy en Tucumán; suikerrietvelden en sinaasappeltuinen met op den

achtergrond de besneeuwde bergkammen; het tropische oerwoud in de territoria Chaco, Formosa en Misiones; de toendra van zuidelijk Patagonië; de fjordenwereld van Vuurland; de riviergezichten op de Paraná- en Uruguay-rivieren; de onvergetelijke schoonheid van de Delta van den Paraná, met zijn tienduizenden eilanden; de korenvelden der provincies Entre Rios en Santa Fé; de gebergten van de provincies Buenos

Aires en Córdoba, onbesneeuwd, maar met eigen schoonheid — dat alles is Argentinië. ☞ Maar het mooiste is misschien het nationale park van het Nahuel Huapi-meer. Op zijn waterspiegel van ongeveer 800 vierkante kilometer (het meer van Genève telt er 548) en zijn grilligen vorm met ingesneden vingeringen en fjorden zien in het westen de hooge toppen van de Andes neer, terwijl aan de oostelijke oevers het pampaland, zacht gegolfd, begint. Hooge

bosschen omzoomen het meer — hoofdzakelijk cypressen, waarbij er zijn van wel veertig meter hoogte en wel tien meter omvang. Dertig grootere en kleinere eilanden, alle dicht beboscht, breken zijn oppervlakte. Sommige van die eilanden steken een honderd meter boven den waterspiegel uit. Enkele er van zijn bewoond; op een hunner heeft een rijke Argentijn een model-estancia aangelegd, naar Engelschen trant, niet zoozeer voor exploitatie als wel om te dienen tot zomerverblijf en voor sport. ☞ Het meer, dat op sommige plaatsen een diepte van 300 meter en meer heeft, is rijk aan forellen, speciaal uit Europa en Noord-Amerika daarheen overgebracht, die zich sterk vermenigvuldigd hebben; in de bosschen rond het Nahuel Huapi is wild van allerlei aard te vinden, van de puma of Amerikaanschen zilverleeuw, inheemsche herten en reën en ander Zuidamerikaansch wild af tot de hier geïmporteerde Siberische everzwijnen, die op sommige plaatsen een ware plaag zijn geworden. ☞ In den winter kent men er ijs en sneeuw; dan wordt er op de hellingen zij Bariloche vooral ski-sport bedreven; in den zomer is de bergsport in zwang en worden er expedities gemaakt, het omliggende hooggebergte in. Bariloche, het kleine stadje aan een der Argentijnsche fjord-spitsen van het meer, heeft verscheiden hotels, waarvan één ingericht voor internationaal toerisme en dus met hoogen standaard. Stoombootjes en motorbooten onderhouden regelde diensten over het meer of kunnen voor uitstapjes gebruikt worden. ☞ Tot dusverre was het lastigste de slechte verbinding met Buenos Aires. De reis is — ook thans nog — lang en niet bijzonder belangwekkend voor hen, die van het landschap slechts conventionele schoonheid verlangen. Van Buenos Aires eerst naar Bahia Blanca, de zuide-

lijkste graanhaven van Argentinië. Een reis over vlakke, zacht golvende velden, slechts éénmaal onderbroken door het laaggebergte der provincie Buenos Aires. ☞ Dán de Pampa. Om die op prijs te stellen moet men een gevoel voor horizont hebben. Want de Pampa is bergloos en boomloos; eene eendeloze vlakte in een kring van onondergebroken horizont. ☞ Te Bahia Blanca verlaat men den trein van den Zuiderspoorweg om over te gaan op den Staatsspoorweg. Door het territorium Rio Negro doorkruist men het continent in zijn heele breedte voor drie vierden. En dan hield, tot voor kort, de spoorweg plotseling op; men moest verder reizen per auto van Nirihuao (bijna alle plaatsen in deze streek hebben Indiaansche namen) tot aan San Carlos de Bariloche, gelegen aan die baai van het Nahuel Huapi-meer, die het meest naar het oosten toe landinwaarts gaat. De reis van Buenos Aires per trein duurde anderhalven dag; die rest per auto was een afstand van een vijftig kilometer. Een niet steeds aangename reis over deze stoffige vlakte, met verre van volmaakte wegen. Het laatste gedeelte spoorweg is nu voltooid, en men bereikt Bariloche thans per trein in minder dan twee dagen. ☞ Heeft men eenige dagen in de omstreken van het Nahuel Huapi-meer doorgebracht, dan kan men de reis voortzetten via het haventje Puerto Blest, aan den meest westelijken arm van het meer, over de Andes naar Chili, en daar verder aansluiting vinden met het Chileensche spoorwegnet. Voor de heele reis zoowel als het onderdeel ervan worden door reisbureaux in alle seizoenen combinaties gemaakt; toeristen-bureaux in de verschillende aan het meer gelegen plaatsen helpen de reizigers. ☞ In de geschiedenis van het Nahuel Huapi-meer hebben eigenaardig genoeg ook Hollanders een rol gespeeld. De Hollander is trouwens in Argentinië een onvermijdelijk iets. Ik heb in Argentinië landgenooten aangetroffen op de onwaarschijnlijkste plaatsen, en in alle uithoeken van het land. Er zijn Hollanders in Misiones, waar Brazilië, Argentinië en Paraguay elkaar ontmoeten; er zijn Hollanders in het verste zuiden, waar de Heer Wubbe een fokkerij van zilvervossen heeft in het territorium Santa Cruz, en waar zelfs in de strafgevangenis te Ushuaia een landgenoot moet zitten; ook zitten er Hollanders op estancias te San Martin de los Andes, aan het Lacar-bergmeer. ☞ De Hollanders van het Nahuel Huapi behooren evenwel tot de geschiedenis, en wel tot de eerste geschiedenis van het Nahuel Huapi-meer. In de eerste plaats een zendeling, Philips van der Meeren, in de Zuid-Amerikaansche geschiedenis beter bekend onder de verspaansching van zijn naam: Felipe de la Laguna, wat de letterlijke vertaling ervan is. Hij maakte deel uit van eene missie in Santiago de Chile, en kreeg in 1703 van den gouverneur der Spaansche kroon verlof om het missie-station aan het Nahuel-Huapi-meer, dat reeds tweemaal door de Tehuelsche-Indianen verwoest was, te herstellen. Hij ging, vergezeld door een anderen geestelijke, die onderweg ziek werd en naar Santiago terug moest keeren, over land naar zijn bestemming toe, en bereikte deze na drie maanden rondzwerven. Uit het stadje Castro, in Chili, liet hij arbeiders komen, die de missie-gebouwen herstelden, waarna hij zijn werk begon onder de Tehuelche- en Puelche-Indianen, die zich in grooten getale lieten doopen. Hij schiep een geregelde verbinding met Valdivia, de Chileensche haven, en maakte tal van ontdekkingreizen naar het westen, vooral over de Limay-rivier, die in het Nahuel Huapi-meer haar oorsprong vindt. Van het Chileensche eiland Chiloë bracht hij de eerste schapen naar Nahuel Huapi. Op 29 October 1707, toen hij zich op weg bevond van Nahuel Huapi naar de Chileensche stad Concepción, overleed hij; sommigen beweren tengevolge van een vergif, hem door Indianen toegediend. ☞ Pater

SAN MARTIN DE LOS ANDES, MET HET LACARMEER OP DEN ACHTERGROND

Philips van der Meeren was echter niet de eerste Hollander in de geschiedenis van het Nahuel Huapi. De eerste Hollanders, die er een rol gespeeld hebben, waren twee zeelieden van het eskader van Hendrik Brouwer, achtsten Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, die, vijf jaar nadat hij zijn ambt als zoodanig had neergelegd, overging in den dienst der West-Indische Compagnie, en door deze in 1641 als Gouverneur-Generaal naar Brazilië werd gezonden. Deze onderneming in 1643 een expeditie naar Chili, om dat land op de Spanjaarden te veroveren, nam de havenstad Valdivia in en overleed aldaar op 7 Augustus 1643. ☞ De twee matrozen, over wie het hier gaat, waren van zijn admiraalschip gedroft, het binnenland in getrokken en hadden zich aangesloten bij een stam Puelche-Indianen, bij welke zij blijkbaar geworden zijn wat wij heden ten dage zouden noemen „militaire instructeurs”. Zij hielpen de Puelches o.a. zich in staat van verweer te stellen tegen de Spanjaarden, die van Chili uit, over de Andes heen, in die dagen strooptochten plachten te ondernemen om slaven te halen. Het beste middel, dat zij daartegen konden bedenken, was, een formeele vesting aan te leggen op een eilandje, gelegen in het Epulauquén-meer, een arm van het Nahuel-Huapi. ☞ Maar het mocht niet baten. In 1649 maakte kapitein Don Diego Ponce de León van Chili uit een expeditie deze buurt uit. Zijn doel was tweeledig. In de eerste plaats wilde hij, naar gezegd, slaven halen; de Indianen uit deze stammen waren slechte arbeiders voor de Chileensche mijnen, maar zij waren beter dan heelemaal niets. En in de tweede plaats was hij op zoek naar de „Caesars”. Dat was een van die legenden, zooals men er in dien tijd in Spaansch Amerika zoo veel had. Een machtig heerschergeslacht uit de eerste jaren der Spaansche verovering zou uit Chili of Peru gevlucht zijn naar het zuiden, de Andes overgestoken zijn en moest een stad, welker weelde onbeschrijfelijk was, gesticht hebben in Patagonië, tusschen de Andes en den Atlantischen Oceaen. Dát was iets voor een Spaanschen „conquistador”. ☞ Aan het Nahuel Huapi bereikten Don Diego Ponce de León berichten over den Puelche-stam, die op een eilandje, onder leiding van twee Hollanders, versterkingen tegen de Spanjaarden had opgeworpen. Dat mocht niet ongestraft blijven. Don Diego Ponce de León liet vloten maken, voer met deze naar het eilandje en viel de versterking aan. Met succes: de expeditie keerde naar het vasteland terug met 300 gevangenen. ☞ Of zich de twee Hollanders onder hen bevonden en of ook deze later als slaven gewerkt hebben in de mijnen, dan wel misschien gevallen zijn in het gevecht, heb ik niet kunnen ontdekken. Ook hun namen heb ik niet kunnen vinden. „Twee Hollandsche deserteurs van het eskader van Brouwer”, dat is al wat de documenten, die ik heb kunnen vinden, over hen zeggen.

DE MAASWIJKER, MERRYMAKER”
(Slot van bladz. 123)

AAN de gebaren kon men zien, dat men hem wilde overreden, mee binnen te gaan. Maar hij weigerde met 't-spijme-wel, ik-heb-het-te-druk- en ik-heb-haast-gebaartjes. En toen ook het bestuur verdwenen was, keerde hij zich om, maar liep even nog terug, om het bestuur iets na te roepen; en hij lachte weer hartelijk, toen hij voorgoed in de richting van het station verdween.

Zwakman was opgestaan en rekte zich zoo beschaafd mogelijk een beetje uit.

„Ook een glaasje bier?” vroeg hij.

Ik keek nog altijd een beetje somber naar buiten. Toen schudde ik het hoofd: „Nee”, zei ik, „een kleintje koffie”.